SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Întreprinderea socialistă: loc de producere a regimului comunist; combinatul Siderurgic Hunedoara în primele două decenii comuniste

Mărgărit, Raluca

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Mărgărit, R. (2012). Întreprinderea socialistă: loc de producere a regimului comunist; combinatul Siderurgic Hunedoara în primele două decenii comuniste. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, *12*(1), 63-90. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-448799

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de

Terms of use:
This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Comercial-NoDerivatives). For more Information see:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

Întreprinderea socialistă – loc de producere a regimului comunist
Combinatul Siderurgic Hunedoara în primele două decenii comuniste

RALUCA MĂRGĂRIT

Înainte și după prăbușirea partidelor-state, comunismul a constituit și a rămas o temă de cercetare deosebit de fertilă. Diferitele modele de interpretare a istoriografiei statelor comuniste nu au contenit să stârnească dezbateri acerbe în mediul academic. Dincolo de divergențele de abordare și interpretare, întrebarea de la care au plecat toți cercetătorii a fost: „Ce a fost comunismul?".

În *Dicționarul comunismului* coordonat de Stéphane Courtois, *comunismul* este definit drept „un fenomen istoric care a marcat cu intensitate *scurtul secol XX*... în toate domeniile: politic, bineînțeles, dar și economic, social, cultural și din punctul de vedere al memoriei"[1]. Dacă Uniunea Sovietică a furnizat sau a impus de-a dreptul modelul politic, evoluția și caracterul partidelor comuniste și a regimurilor politice organizate în interiorul acestor societăți au fost influențate semnificativ de specificul cultural local[2]. Diversitatea nu a modificat însă „codul genetic leninist", compus dintr-o

> „doctrină – leninismul, și apoi marxism leninismul; un model de organizare – *partidul* revoluționarilor de profesie, devenit partid-stat; și, în sfârșit, o strategie și o tactică, ambele comandate de necesitățile luării și păstrării puterii în patria socialismului, Uniunea Sovietică, și de cele ale expansiunii sale"[3].

Depășind granițele *patriei mamă*, comunismul a devenit „o formă de societate sau de civilizație" care se poate propaga, sublinia Robert Tucker, în orice parte a lumii atunci când contextul este favorabil[4].

Comunismul sovietic a fost așadar un model politic complet, organizat în plan economic în jurul gestiunii planificate a dezvoltării și a bunăstării, tentativă de transformare strategică a societății sovietice și, în același timp, dovadă a pertinenței istorice a demersului marxist-leninist, mobilizată în confruntarea directă dintre sisteme ideologice ireductibile[5]. Potrivit lui Stéphane Courtois și Marc Lazar[6],

---

[1] Stéphane COURTOIS (coord.), *Dicționarul comunismului*, trad. de M. Ungurean, A. Ardeleanu, G. Ciubuc, Polirom, Iași, 2008, p. 11.

[2] *Ibidem*, p. 12.

[3] *Ibidem*.

[4] Robert C. TUCKER, „On the Comparative Study of Communism", în Frederic J. FLERON Jr. (ed.), *Communist Studies and the Social Sciences: Essays on Methodology and Empirical Theory*, Rand McNally&Company, Chicago, 1969, p. 49.

[5] R.W. DAVIES, Mark HARRISON, S.G. WHEATCROFT (eds.), *The Economic Transformation of the Soviet Union, 1913-1945*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, p. 136.

[6] Stéphane COURTOIS, Marc LAZAR, *Le communisme*, Éditions MA, Paris, 1987, p. 122.

comunismul sovietic este ordonat unei ambiții fundamentale: crearea omului nou, verificare naturală a completitudinii și justeței modelului.

Istoriografia statelor comuniste a constituit încă din primele decenii ale Războiului Rece un subiect de ample dezbateri în mediul academic. Dacă la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial paradigma totalitară a reprezentat modelul dominant de interpretare a istoriografiei sovietice, două decenii mai târziu un grup de cercetători americani, denumiți *revizioniști*, aveau să conteste acest model, pledând pentru o interpretare de „la bază" a istoriei statelor comuniste. Autori precum Sheila Fitzpatrick sau Moshe Lewin propuneau o perspectivă metodologică „de la bază", adică din interiorul societății, această abordare detașându-se de cea a paradigmei totalitare. De cealaltă parte, modelul totalitar susținea o abordare teoretică „de la vârf" în studiile asupra regimului sovietic[1].

Dezbaterea privind modul în care a fost analizată istoria statelor comuniste din Europa Centrală și de Est rămâne și la ora actuală un subiect deschis. La începutul anilor '90, modelul totalitar se impunea din nou în spațiul academic, această reîntoarcere, observa Jean Paul Depretto, datorându-se în principal limitelor istoriei sociale[2]. Reafirmarea istoriei sociale a comunismului se realizează abia la mijlocul anilor '90, în Germania, și câțiva ani mai târziu în Polonia și Rusia. Studiile publicate în aceste țări, la sfârșitul acestei decade, vor continua tradiția autorilor revizioniști din perioada anilor '70 -'80, cercetătorii fiind interesați, în principal, de rolul pe care l-au jucat diferitele grupuri sociale și profesionale cu care puterea comunistă a interacționat[3]. În acest context, muncitorii sau țăranii devin principalul obiect de studiu al cercetărilor de acest tip.

Întreprinderea socialistă: loc de producere a regimului comunist

Diversitatea de abordare metodologică a istoriografiei statelor comuniste a produs o literatură de specialitate fecundă, temele propuse fiind extrem de variate. Însă indiferent de modelul de analiză propus, relația partid-societate în interiorul statelor comuniste a constituit, atât înainte de 1989, cât și după acest moment, o temă preferată de numeroși cercetători. Din această perspectivă, universul întreprinderii socialiste a reprezentat un spațiu privilegiat de analiză a raportului partid societate.

Întreprinderea socialistă este un spațiu complex a cărui logică nu se epuizează în producerea diferitelor bunuri. Întreprinderea este fabrica propagandei comuniste, locul privilegiat de producere și de reproducere a regimului. Sandrine Kott observa că în societățile comuniste întreprinderea reprezintă *unitatea de bază* a regimului, astfel încât „se poate vorbi de o societate organizată în jurul întreprinderii"[4]. Caracterul de *centralitate* a întreprinderii de stat presupune, în opinia aceleiași autoare, trei

---

[1] Sheila FITZPATRICK , „New Perspectives on Stalinism", *Russian Review*, vol. 45, no. 4, Oct. 1986, pp. 367-368.

[2] Jean-Paul DEPRETTO, „Pour une histoire sociale de la dictature soviétique", *Le Mouvement social*, no. 196, Jul.-Sep. 2001, p. 11.

[3] Michel CHRISTIAN, Emmanuel DROIT, „Écrire l'histoire du communisme: l'histoire sociale de la RDA et de la Pologne communiste en Allemagne, en Pologne et en France", *Genèses*, no. 61, 2005, p. 122.

[4] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien. Les entreprises d'Etat dans la société est-allemande*, Éditions Belin, Paris, 2001, p. 19.

dimensiuni. Prima dintre acestea se referă la raportul care se stabilește între această instituție și angajații săi, în condițiile în care întreprinderea își asumă o parte extrem de importantă a vieții sociale, culturale și politice a angajaților săi[1]. Cea de-a doua dimensiune are în vedere originile întreprinderii socialiste, aceasta fiind, în opinia lui Kott, o creație a regimului, în vreme ce ultima se referă la faptul că întreprinderea de stat reprezintă „un fel de vitrină a regimului", ea fiind imaginea succeselor obținute de regim[2].

Ne putem întreba așadar *ce rol politic a jucat întreprinderea în articularea regimului comunist* și *care au fost funcțiile centrale ale acesteia*. Partidul Comunist Român se naște și se actualizează în practici individuale și colective, în relații și în rutine în interiorul întreprinderii socialiste. Întreprinderea devine astfel locul privilegiat pentru a examina relația dintre producția sociologică și politică a partidului și societatea pe care travaliul social al proiectului politic marxist leninist o naște.

Pentru științele sociale, întreprinderea este un obiect de studiu proteiform. Dinamica întreprinderii, formele acesteia, relațiile dintre conducere și salariați, organizarea producției reprezintă doar câteva din subiectele abordate de sociologia organizației. Percepută diferit, – sistem de reguli, locul unei acțiuni colective (sociologie), loc al memoriei (istorie), spațiul în care se construiesc strategiile care să corespundă oportunităților sau constrângerilor impuse de piață (economie), spațiu ritualizat (etnologie) –, întreprinderea este o *realitate socială*[3]. Vector al procesului de industrializare, întreprinderea socialistă nu face excepție. Ea nu este doar unitatea funcțională a economiei planificate, ci și cutia de rezonanță a ideilor și simbolurilor regimului comunist. În logica proiectului politic marxist-leninist, rolul îi este de altfel atribuit explicit în formula întreprinderii ca „unitate social-economică".

Întreprinderea constituie așadar locul ideal de observare a raporturilor dintre partid și societate, de măsurare a limitelor efective ale ideologiei și dominației regimului comunist, un spațiu social ce permite vizualizarea tensiunilor dintre regimul comunist și societatea pe care o guvernează și dezvăluirea formelor cotidiene ale sociabilității socialiste într-o lume produsă și definită „în jurul întreprinderii"[4].

În epoca industrializării staliniste întreprinderile sovietice își desfășurau activitatea sub stricta supraveghere a partidului și a statului:

> „Nimic nu era lăsat la întâmplare, aproape totul fiind stabilit de deciziile de partid, uneori sub aparența unor recomandări, decizii și reglementări administrative, planuri economice"[5].

Întreprinderea socialistă devine astfel o „imagine grafică a relațiilor de putere sovietice [...] o zonă bazată pe un sistem de control ramificat căruia i se deleagă sarcina de a menține ordinea socială stabilită"[6], în care puterea se distribuie între

---

[1] *Ibidem*, p. 19.

[2] *Ibidem*.

[3] Christian THUDEROZ, *Sociologie des entreprises*, La Découverte, Paris, 2005, p. 21; Renaud SAINSAULIEU, *Sociologie de l'entreprise. Organisation, culture et développement*, Presses de Sciences Po et Dalloz, Paris, 1997, pp. 189-191.

[4] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien*...cit., pp. 18-19.

[5] Alexander VUCINICH, *Soviet Economic Institutions. The Social Structure of Production Units*, Stanford University Press, Stanford, 1956, p. v.

[6] *Ibidem*, p. 6.

administrația unității respective, organizația de partid din interiorul acesteia și organizația de sindicat[1].

Complexitatea întreprinderii socialiste comandă o analiză multidimensională. Vom urmări așadar evoluția raporturilor dintre partid și muncitori în interiorul Combinatului Siderurgic Hunedoara în primele două decenii comuniste, declinată în dimensiunea politică (spațiu al producerii regimului, al controlului și al dominației), economică (loc al bunăstării socialiste) și socială (spațiu al sociabilității socialiste) a întreprinderii. Am încercat să reconstituim, pe baza surselor consultate, universul complex al întreprinderii, să urmărim evoluția raportului partid-societate, dar și limitele proiectului politic, economic și social imaginat de regim. Prin demersul enunțat, ne-am propus o analiză pe mai multe paliere, încercând să obținem o imagine cât mai precisă a evoluției acestui raport, dar și o incursiune în cotidianul societății comuniste.

Ne-am oprit asupra primelor două decenii comuniste în condițiile în care asistăm la o perioadă de transformări importante nu numai la nivel politic și economic, ci mai ales social[2]. Am considerat că acest interval este unul reprezentativ, în condițiile în care ne oferă o imagine asupra modului în care planurile de metamorfoză politică și socială promovate de regim sunt puse în practică în spațiul bine delimitat al întreprinderii socialiste. Studiul de caz este unul relevant pentru tema propusă, Hunedoara fiind un centru industrial cu o veche tradiție, ce datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Din această perspectivă, Combinatul Siderurgic de la Hunedoara constituie un șantier de cercetare ideal pentru observarea modului în care regimul se acomodează cu societatea pe care își propune să o transforme.

În programul de transformare politică, economică și socială lansat de Partidul Comunist Român, muncitorii au avut de la început un loc privilegiat. Muncitorii nu erau doar personajele cheie în procesul de industrializare masivă anunțat încă de la sfârșitul deceniului al cincilea, ci și baza socială a partidului, centrele industriale cu tradiție devenind în acest context locurile centrale de recrutare.

Din această perspectivă universul întreprinderii devine pentru orice cercetător un obiect de studiu extrem de fecund și revelator pentru analiza relației partid-societate. În acest spațiu, am putut observa cum s-a construit și a fost pusă în practică strategia de recrutare a partidului, cum a fost gestionat *planul*, cum a fost imaginat cadrul social propice pentru crearea *omului nou*. Așadar, perioada primelor două decenii comuniste a fost una în care au fost enunțate proiecte ambițioase în plan economic și social, spațiul întreprinderii devenind, în acest context, *scena centrală* a acestor acțiuni, iar angajații săi personajele cheie.

Cercetarea noastră se sprijină pe examinarea arhivelor organizațiilor de bază ale Partidului Comunist Român și ale organizațiilor de sindicat din cadrul Combinatului Siderurgic din Hunedoara. Documentele de arhivă se găsesc în fondul Partidului

---

[1] *Ibidem*.

[2] În perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej, în plan economic și social, evoluția regimului comunist a fost marcată de lansarea procesului de industrializare, dar și de încercarea de a atrage un număr cât mai mare de persoane în rândurile partidului unic. Creșterea numărului de membri este spectaculoasă în această perioadă, mai mult de un milion de persoane devenind membri de partid în primele două decenii. Pentru mai multe detalii privind construcția sociologică a Partidului Comunist Român și contextul economic în primele două decenii comuniste a se vedea Ghiță IONESCU, *Communism in Rumania 1944-1962*, Oxford University Press, London, New York, 1964 și Robert R. KING, *A History of the Romanian Communist Party*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1980.

Comunist Român – Comitetul Județean Hunedoara și în Comitetul Municipal Hunedoara, din cadrul Direcției Județene Hunedoara a Arhivelor Naționale. Arhiva este vastă și raționalizată: primele documente datează de la începutul anilor '50, permițând cercetătorului să coboare la începuturile perioadei comuniste, iar caracterul adesea ilizibil al numeroaselor piese de arhivă manuscrise este compensat de ordonarea tematică și cronologică a dosarelor.

Condiție *sine qua non* a cercetării, disponibilitatea arhivelor invită la precauții metodologice: martori ai perioadei analizate, arhivele sunt în același timp produsul contextului politic despre care aduc mărturie, prinse fiind într-un proces de validare politică și autovalidare istorică care le șterge orice pretenție de neutralitate. Fără a le diminua virtuțile explicative, aceste limite ne obligă la o lectură simultan contextualizată și intertextuală a surselor cercetării capabilă să întemeieze reconstituirea unui obiect care a suscitat puțin interes în istoriografia românească postdecembristă, dar care reprezintă o parte fundamentală a cotidianului comunist: *locul de muncă.*

Hunedoara – o „poveste de succes" a comunismului românesc

În perioada regimului comunist, Hunedoara a fost considerată una dintre cele mai importante regiuni industriale ale României. Hunedoara are însă o tradiție industrială veche, încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, pe teritoriul actualului județ existând un număr de 11 ateliere de extras și prelucrat fierul[1]. În anul 1787 era construit la Toplița primul furnal pentru extragerea fontei urmat, o sută de ani mai târziu, de construirea furnalelor de la Călan (1869-1873) și a uzinei de fier de la Hunedoara (în 1884 a fost pus în funcțiune aici primul furnal)[2].

În perioada regimului comunist, orașul Hunedoara a înregistrat un progres vizibil, atât din punct de vedere economico-social, cât și din cel al dezvoltării urbane. În perioada comunistă, datele oficiale indică un ritm mediu anual de creștere a industriei de 9.8%, până în 1970. Aceste cifre plasau județul Hunedoara pe locul al treilea în producția industrială a țării, în 1975 pe locul al cincilea, iar în 1978 acesta s-a clasat, conform cifrelor furnizate de regim, pe locul al optulea după București și județele Prahova, Brașov, Galați, Argeș, Timiș și Sibiu[3].

În ceea ce privește populația județului, recensământul populației realizat în anul 1956, indica o populație de 350 000 de locuitori, numărul acesta crescând, la recensământul din 1966, la circa 450 000 de locuitori[4]. Creșterea era justificată, după cum era și firesc, de procesul de industrializare care a generat o infuzie de populație din zonele limitrofe, dar și din diferite părți ale țării. În 1978 populația totală a județului crește la 521 170 mii locuitori, numai în orașul Hunedoara înregistrându-se o creștere a populației de la 5400 de locuitori, în anul 1910, la 7018 locuitori, în 1948, la 80 324, în anul 1977[5]. În anul 1970, datele statistice indică că numărul mediu al salariaților

---

[1] Ioan MÂRZA, Petre STOICAN, Zevedei STEF, Mircea VALEA, Bujor VULCU, *Hunedoara. Monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 70.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem*, p. 71-72.

[4] Ioan S. GRUESCU, *Gruparea industrială Hunedoara-Valea Jiului. Studiu de geografie economică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, pp. 40-41.

[5] Ioan MÂRZA, Petre STOICAN, Zevedei STEF, Mircea VALEA, Bujor VULCU, *Hunedoara*...cit., p. 130.

reprezenta aproape o treime din totalul populației sale, din totalul acestora mai bine de jumătate fiind ocupați în industrie[1].

Tabelul 1
Numărul mediu al personalului muncitor pe județe – mii
Total personal muncitor

Anul	1950	1965	1975	1980	1984
Hunedoara	64,5	162,6	180,5	206,3	218,8

Sursa: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1985, p. 62.

Tabelul 2
Dintre care muncitori

Anul	1950	1965	1975	1980	1984
Hunedoara	43,2	127,7	148,5	169,4	179,7

Sursa: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1985, p. 63.

Dezvoltarea industrială din această zonă a dus și la o urbanizare accelerată,

„astfel dacă la recensământul din 1930, populația urbană reprezenta circa 12%, iar la cel din 1948, circa 15%, la recensământul din 1966 populația urbană reprezenta 68%, în zona centrală a Hunedoarei populația urbană era de 89% , media pe țară la acea vreme fiind de 38.2%"[2].

Combinatele siderurgice – „eroii muncii socialiste"

Combinatul Siderurgic de la Hunedoara, înființat în anul 1884, a constituit și în perioada regimului comunist unul dintre cele mai importante centre industriale ale țării. În anul 1975, el va primi titlul de „combinat erou al Muncii Socialiste"[3]. Principalele produse care se fabricau la Hunedoara erau fonta, oțelul laminat, cocsul metalurgic, derivate ale fabricării cocsului, energie electrică, mașini și utilaje necesare industriei metalurgice. De asemenea, în regiunea industrială Hunedoara-Valea Jiului existau un număr important de întreprinderi ale economiei socialiste, exemple în acest sens fiind Călan, cu industrie siderurgică și cocsochimică; Teliuc, Ghelari, Deva cu exploatări de minereuri feroase și neferoase; Simeria, Deva, Orăștie, Cugir, Hațeg, cu întreprinderi ale industriei materialelor de construcții, chimice, lemnului, alimentare și ușoare, precum și ale construcțiilor și reparațiilor de mașini (Cugir și Simeria), plus cunoscutele centre ale industriei carbonifere din Valea Jiului[4].

---

[1] *Ibidem*, p. 44.
[2] *Ibidem*, p. 45.
[3] *Ibidem*, p. 91.
[4] Ioan S. GRUESCU, *Gruparea industrială Hunedoara-Valea Jiului*...cit., p. 19.

În anul 1955, Combinatul Siderurgic Hunedoara avea 11 078 angajați, dintre care doar 698 erau membri de partid[1]. La mijlocul anului 1958, un document al comitetului de partid din cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara ne arată că această întreprindere avea un număr total de angajați care se ridica la 11 570, numărul membrilor și candidaților de partid fiind de 1941, număr ce reprezenta un procent de 16.80% din totalul angajaților. Din punct de vedere al structurii, comitetul de partid avea 44 de organizații de bază și 44 grupe de partid, conduse de un comitet constituit din 13 membri plus 4 supleanți, dintre care 13 erau muncitori, 1 inginer, 2 tehnicieni și 1 funcționar[2]. Din totalul de 1941 membri și candidați de partid, 1670 sunt muncitori (echivalentul a 86.40%), 159 tehnicieni ingineri (8.61%) și 124 funcționari (6%). Dintre aceștia, numărul membrilor de partid era 1121, dintre care 926 erau muncitori, ceea ce însemna un procent de 82.60%, numărul tehnicienilor și inginerilor era de 97, iar cel al funcționarilor de 98. Restul de 832 erau candidații pentru intrarea în partid, dintre aceștia 744 (un procent de 89.42%) fiind muncitori, 62 ingineri și tehnicieni, 26 funcționari[3].

Referitor la modul în care era structurat partidul în interiorul combinatului de la Hunedoara, aceeași sursă menționează că existau 46 de comitete de secții cu 367 de persoane alese, dintre acestea 188 fiind membri și candidați de partid. De asemenea, existau 396 grupe sindicale cu 1516 persoane alese, dintre care 374 erau membri și candidați de partid[4]. Situația efectivului pe combinat se prezenta astfel: din totalul de 11 570 angajați, 10 112 erau muncitori, 768 tehnicieni, 458 erau funcționari administrativi și 232 ingineri[5]. În anul 1962, numărul membrilor de partid din cadrul combinatului va crește la 3157, dintre aceștia 82,5% erau muncitori; 12% tehnicieni și numai 2,7% ingineri[6]. În deceniile următoare asistăm la o creștere constantă a numărului de membri de partid și a organizațiilor de bază din cadrul combinatului de la Hunedoara.

Ipostaze ale raportului partid – muncitori în interiorul întreprinderii socialiste

Caracteristicile și evoluția procesului de recrutare în Combinatul Siderurgic de la Hunedoara în primele două decenii comuniste

În perioada dintre cele două războaie mondiale, Partidul Comunist Român a fost o grupare marginală, cea mai mare parte a activității sale desfășurându-se în afara statului român. După război, creșterea numerică a partidului este spectaculoasă, în

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 1591/1955, fila 8.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 22/1958, fila 110.

[3] *Ibidem*, fila 110.

[4] *Ibidem*, fila 111.

[5] *Ibidem*, fila 112.

[6] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 70/1962, fila 26.

numai patru ani de la ieșirea din ilegalitate, numărul total de membri crescând de la 1000 la 800 000. În primii ani ai procesului de recrutare, conducerea Partidului Comunist Român a adoptat o politică de „purificare", prin atragerea unui număr mare de muncitori, această acțiune fiind justificată de ideologia stalinistă și de contextul socio-economic din țara noastră de la acea vreme:

> „Purificarea membrilor partidului prin întărirea contingentului proletar și îndepărtarea elementelor neproletare din rândurile partidului a fost justificată în litera preceptelor staliniste și a cerințelor socio-economice din România"[1].

Discursul oficial susținea faptul că noile obiective economice, procesul de industrializare și îndeplinirea obiectivelor propuse prin *planurile cincinale*, „necesitau și făceau posibilă preponderența în structurile de partid a muncitorilor din industrie și a țăranilor muncitori"[2]. Cei care se înscriau în rândurile Partidului Comunist proveneau din grupuri sociale diferite, motivele de înscriere fiind la fel de diverse. Mai ales în primii ani, toate eforturile partidului au fost îndreptate către atragerea muncitorilor din industrie, acest lucru fiind, după cum era și firesc, o punere în practică a doctrinei leniniste privitoare la compoziția socială a partidului. Pe de altă parte, însă, această preferință a partidului pentru muncitorii din industrie este justificată și de contextul economic al vremii, procesul de industrializare fiind punctul central pe agenda economică.

Lupta de clasă, lichidarea elementelor necorespunzătoare, acesta este contextul în care se desfășoară procesul de recrutare în primul deceniu comunist. Această dimensiune a procesului de recrutare este exprimată și de noul statut adoptat în cadrul celui de-al doilea Congres, statut care favoriza clasa muncitoare, și în special muncitorii din industrie în defavoarea celorlalte categorii socio-profesionale. Această politică avea ca obiectiv, fapt mai mult decât evident, creșterea numărului de muncitori în rândurile Partidului Comunist Român. Trecutul candidaților și al membrilor de partid devenea, din această perspectivă, un reper central de selecție, plasându-se imediat după statutul ocupațional. Acțiunile și prioritățile organizațiilor de partid de la toate nivelurile sunt rezumate extrem de bine de Gheorghe Gheorghiu-Dej în cadrul aceluiași discurs din 1955. Iată ce rostea acesta cu referire la procesul de recrutare și la îmbunătățirea compoziției sociale a partidului:

> „Trebuie să asigurăm în partidul nostru creșterea numărului de muncitori – în special din industria mare – care lucrează direct la mașină, în așa fel încât elementul muncitoresc să devină preponderent în partidul nostru, partid de avangardă al clasei muncitoare. Să primim în partid pe cei ce sunt demni de înaltul titlu de membru al partidului și să păzim cu lumina ochilor puritatea rândurilor partidului"[3].

Puritatea partidului este elementul-cheie al acestui discurs, el fiind principiul care stă la baza politicii de recrutare din deceniul al șaselea.

---

[1] Stephen FISCHER-GALAȚI, *România în secolul al XX-lea*, trad. de Manuela Macarie, Editura Institutul European, Iași, 1998, p. 145.

[2] *Ibidem.*

[3] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, 23-28 decembrie 1955*, Editura de Stat pentru Literatură și Politică, București, 1956, pp. 42-43, pp. 138-139.

Creșterea numărului membrilor de partid devine preocuparea centrală a organizațiilor de bază ale partidului din cadrul întreprinderilor. Cu toate acestea, de multe ori, recrutarea de noi membri se dovedește a fi un proces destul de dificil, fapt ilustrat și de documentele organizațiilor de partid din cadrul întreprinderii analizate. Astfel, în prima jumătate a anilor '50, numărul de muncitori prezenți în structurile de conducere ale Partidului Comunist va crește de la 53% la 64%, în vreme ce în organismele de conducere ale statului el va crește de la 24 la 40%[1]. Perioada anilor '50 a pus accentul, fapt surprins și în cadrul documentelor comitetului de partid al Combinatului Siderurgic din Hunedoara, pe *calitate* în detrimentul *cantității*. În multe rapoarte ale comitetului de partid al Combinatului Siderurgic Hunedoara se menționează înlăturarea celor „care nu corespundeau din punct de vedere al profesiei lor cu munca de conducere politică", a persoanelor „necorespunzătoare", aceștia fiind înlocuiți cu „tovarăși muncitori, elemente devotate clasei muncitoare și cu o origine sănătoasă"[2].

Partidul Comunist Român este preocupat în acest deceniu mai puțin de sporirea numărului de membri, accentul fiind pus pe „îmbunătățirea compoziției birourilor organizației de bază"[3], pe înlăturarea acelor persoane care împiedicau realizarea obiectivelor stabilite de regimul comunist. Această tendință este confirmată și de numărul membrilor de partid prezenți în cadrul Combinatului Siderurgic „Gheorghe Gheorghiu-Dej", astfel, în anul 1955, CSH avea un număr de 11 078 angajați, dintre care doar 698 erau membri de partid[4].

Într-un referat al comitetului orășenesc de partid Hunedoara, privind situația membrilor și candidaților de partid, se precizează că în anul 1958 existau 3327 membri și candidați de partid; la sfârșitul anului 1959 această cifră urca la 3748 membri și candidați de partid. În anul 1959 au fost primiți în partid 713 candidați și 787 membri de partid, în total 1500 membri și candidați de partid[5]. Din punct de vedere al compoziției sociale, același document menționează că „în 1958 numărul muncitorilor a fost de 2431, ceea ce reprezintă 73.30% din numărul total. Numărul funcționarilor a fost de 722, ceea ce reprezintă 21.70 % din numărul total"[6]. Documentele analizate indică și o creștere a numărului de ingineri și tehnicieni în rândurile partidului, astfel dacă în anul 1958 au fost primiți 94 de ingineri, în următorul an, cifra a crescut la 125. În ceea ce privește a doua categorie menționată, numărul de tehnicieni primiți în partid, în anul 1958, era de 168, această cifră crescând, în anul 1959, la 241[7]. Organizațiile de partid din întreprinderi au fost încurajate să primească în rândurile partidului ingineri și tehnicieni direct *legați* de procesul de producție. Legat de repartizarea membrilor și candidaților de partid pe ramuri de producție, cei mai mulți proveneau, cum era și firesc, din siderurgie.

Procedurile de primire în partid, precum și modalitățile de ținere a evidențelor cu membrii și candidații de partid sunt amplu analizate și dezbătute în ședințele

---

[1] *Ibidem*, pp. 73-74.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 953/1953, fila 98-99.

[3] *Ibidem.*

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 1591/1955, fila 8.

[5] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 13/1959, fila 1.

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem.*

comitetelor de partid din cadrul întreprinderilor. Este și cazul Combinatului Siderurgic de la Hunedoara. Astfel, mai multe surse de la sfârșitul anilor '50, ne arată că la „sosirea unui membru sau candidat de partid i se întocmește biletul de sosire și este repartizat în organizația de bază unde muncește sau comitetului de partid respectiv"[1]. Toate cărțile de evidență personale sunt înregistrate în registrul cărților de evidență. Fișele statistice cu evidența membrilor și a candidaților de partid erau aranjate în cutii pe organizații de bază, iar securitatea lor era asigurată de „dulapul de fier", localizat în sediul comitetului de partid de la nivelul întreprinderii[2]. Erau documente secrete care trebuiau păstrate cu grijă, orice încercare de a dezvălui aceste informații fiind sancționată drastic, chiar cu excluderea din partid.

În interiorul Combinatului Siderurgic Hunedoara existau, la sfârșitul deceniului al șaselea, un număr de 44 de organizații. Conform surselor consultate, se pare că o mare parte a organizațiilor de bază din interiorul combinatului aveau o bună evidență asupra numărului de membri și candidați. Dar din acest peisaj nu puteau lipsi nici exemplele negative, astfel o serie de organizații de bază au tratat, afirmă documentele de partid din această perioadă, superficial problema candidaților și membrilor de partid, în condițiile în care, remarcă aceeași sursă, nu toți membrii și candidații de partid erau trecuți în evidență, nu erau completate toate datele cerute de formularul de înscriere în partid (era trecut doar numele, prenumele și funcția actuală, nimic despre trecutul candidatului respectiv). În aceste condiții lipseau, se pare, cele mai importante date pentru partid: vechimea în partid, starea socială și mediul de proveniență, aceste date fiind necesare în permanență pentru ceea ce partidul numea „orientarea organizației de bază"[3]. Neregulile continuă și în ceea ce privește cotizația de partid, sursele semnalând faptul că unii secretari ai organizațiilor de bază din cadrul combinatului de la Hunedoara încasau cotizația de membru de partid și îi treceau ca membri pe candidații de partid care nu fuseseră încă confirmați de biroul orășenesc[4].

Procesul de recrutare presupune o birocratizare a organizațiilor de bază de la nivelul secțiilor, numărul de hârtii produse fiind semnificativ. Evidența membrilor și candidaților de partid era ținută și de comitetul de partid de la nivelul întreprinderii sub forma unor fișe de evidență personală care trebuiau completate conform instrucțiunilor, acest lucru având ca scop confruntarea acestor fișe de evidență cu evidența comitetului orășenesc de partid. Confruntarea se făcea trimestrial. Un document din decembrie 1958 ne arată că la confruntarea din decembrie 1958 și din februarie 1959 au fost dezvăluite numeroase „lipsuri": fișe pentru evidență personală incomplete, nespecificându-se decât numele complet și organizația de bază. În aceste condiții, în momentul solicitării de către organismele superioare ale partidului a unor situații statistice, de multe ori aceste date erau inventate, deoarece ele lipseau din documentele de partid. Cea mai mare problemă se pare că era compoziția socială a membrilor de partid și a candidaților[5]. De asemenea, membrii de partid care

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 14/1959, fila 1.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 15/1958, fila 9.

[3] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 14/1959, fila 2.

[4] *Ibidem*, fila 3.

[5] *Ibidem*.

erau excluși sau cei care se transferau în alte organizații nu erau scoși din evidențe, identificându-se, doar în anul 1959, peste 100 de asemenea cazuri.

În multe ocazii, este criticată superficialitatea în ceea ce privește discutarea dosarelor de cercetare a membrilor și candidaților de partid. Era necesar ca organizațiile de bază să analizeze cu mare atenție profilul candidatului. De multe ori, din dorința de a atinge cota impusă de partid, organizațiile de bază *închideau ochii* în fața trecutului unor persoane. În aceste condiții, în mai multe rânduri, hotărârile organizațiilor de partid de primire a unor membri erau infirmate dacă respectivii candidați făcuseră parte din organizațiile fasciste[1].

În plenarele Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român se adoptau toate deciziile cu privire la creșterea numărului de membri, la politica de promovare a cadrelor și compoziția socială a partidului, insistându-se asupra necesității de a crește în scurt timp numărul muncitorilor, îndeosebi a celor din industria grea, care lucrau direct în procesul de producție. Se dorea ca muncitorii să devină categoria dominantă în partid. În acest context, organizațiile de bază din întreprinderi aveau o misiune clară: îndeplinirea hotărârilor venite de la centru. De aceea scăpările identificate sunt un fenomen normal, recrutările se făceau rapid pentru a se îndeplini planul prevăzut.

În aceste condiții, organizațiile de bază erau mai puțin atente la *calitatea* membrilor de partid, fiind preocupate, de cele mai multe ori, de atingerea procentului stabilit. Cu toate acestea în mai toate documentele organizațiilor de partid din perioada anilor '50 se insistă mult asupra *calității* noilor membri și candidați de partid. Trebuia respectat cu strictețe principiul primirii individuale în partid, precum și calitatea membrilor săi, ne arată o sursă din anul 1957[2].

În acest deceniu, necesarul de forță de muncă nu putea fi asigurat doar de muncitorii din mediul urban. În aceste condiții, foarte multe persoane din mediul rural sunt angajate și calificate în marile centre industriale, create înainte și în perioada regimului comunist. Ei sunt acei *țărani muncitori*, denumire care apare frecvent în documentele organizațiilor de partid din cadrul întreprinderilor. Mai mult decât atât, muncitorii din fabrici sau întreprinderi devin *voci ale partidului* în mediul rural. Conducerea partidului pretindea ca aceștia să se transforme în agenți de recrutare, aceasta fiind văzută ca o metodă eficientă de a spori numărul membrilor de partid. Relevantă din acest punct de vedere este și următoarea sursă:

> „Mulți dintre membrii de partid care sunt din satele din jur aparținătoare orașului nu luptă cu mai mult simț de răspundere pentru a sprijini opera de socializare, ca la rândul lor să îndrume și pe restul țăranilor muncitori pe acest făgaș"[3].

De multe ori, însă, membrii organizației de bază manifestă pasivitate față de sarcinile trasate de partid.

Inginerii, tehnicienii sunt, de asemenea, categorii aflate în vizorul partidului în această perioadă. Astfel, mai multe surse arată că

> „pentru îmbunătățirea compoziției sociale a partidului biroul organizației de bază s-a orientat înspre a primi în partid pe cei mai buni tovarăși din sectorul

[1] *Ibidem*, fila 8.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 20/1957, fila 71.

[3] *Ibidem*, fila 79.

nostru și îndeosebi din rândul inginerilor. În acest an (1957) am primit un număr de 5 candidați de partid, dintre care 4 ingineri"[1].

Persoanele care solicitau intrarea în partid, aveau sarcina, fapt pe care l-am subliniat anterior, de a se familiariza cu programul, statutul și alte aspecte pe care le presupunea acest statut. În această direcție, comitetul de partid de la nivelul Combinatului Siderurgic Hunedoara organiza frecvent cicluri de conferințe în interiorul combinatului cu toți membrii de partid din combinat, dar și la nivelul secțiilor, cu membrii organizațiilor de bază[2].

În ceea ce privește numărul de membri de partid primiți pe parcursul deceniului al șaselea, tabelul de mai jos redă extrem de bine această evoluție:

Tabelul 3
Evoluția procesului de recrutare în cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara în anii '50

Anul	Numărul de membri de partid recrutați în organizația de partid din cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara
1952	22
1953	30
1954	55
1955	227
1956	277
1957	570
1958 (primul semestru)	305

Sursa: Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 22/1958, fila 110.

Se poate observa că de-a lungul timpului asistăm la o creștere, mai mult decât vizibilă, a numărului de persoane primite anual în rândurile partidului, muncitorii fiind, după cum era și firesc, prima categorie vizată. Cu toate că numărul noilor membri se dubla de la an la an, comitetul de partid de la nivelul întreprinderii era, în mod constant, nemulțumit de cifrele prezentate mai sus. De multe ori, însă, documentele par contradictorii. Dacă, pe de o parte, se afirma constant că numărul celor primiți în partid este nesatisfăcător, pe de altă parte, în alte surse am găsit că unele organizații de bază din interiorul combinatului sunt criticate pentru faptul că primesc candidați noi „cu ușurință", se dau recomandări „cu ușurință", munca în biroul de partid se desfășoară individual, fără implicarea tuturor membrilor[3]. O altă problemă adusă în discuție vizează primirea femeilor în partid. În această perioadă sursele consultate ne indică că femeile sunt, de cele mai multe ori, lăsate pe plan secund, cu toate că activitatea lor era apreciată în interiorul întreprinderii.

---

[1] *Ibidem*, fila 92.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 22/1958, fila 64.

[3] *Ibidem*, fila 134.

Recrutarea de noi candidați nu era doar o atribuție a comitetelor de partid de la nivelul întreprinderilor, ci ea era o sarcină a tuturor membrilor de partid. Astfel, prin promovarea principiului *sarcinilor concrete*, biroul organizației de partid delega atribuții fiecărui membru de partid în parte, fiind favorizate, în acest context, mai ales persoanele care își câștigaseră „încrederea și simpatia tovarășilor". Acestea luau în grijă unul sau doi candidați de partid și aveau misiunea clară de a-i instrui pentru a deveni *buni* membri de partid. Aceștia se ocupau și de organizarea conferințelor care aveau ca teme partidul, statutul partidului, titlul de membru de partid, semnificația stagiului de candidatură. Era necesar ca viitorii membri de partid *să fie conștienți* de semnificația statutului de membru de partid, căci în optica regimului „a fi membru de partid reprezintă un privilegiu [...] care permite accesul la un anumit tip de gândire și comportament"[1].

În deceniul următor, asistăm la același tip de discurs, care vizează sporirea permanentă a efectivului membrilor de partid, „îmbunătățirea compoziției sociale" a acestuia. Sursele consultate ne indică o medie de 10-15 candidați primiți anual în fiecare organizație de bază din cadrul combinatului de la Hunedoara, dintre aceștia mai mult de 70% fiind muncitori, restul fiind maiștri, ingineri sau tehnicieni implicați în procesul de producție.

Excluderea din partid

Dacă în paginile anterioare am arătat că procesul de recrutare a constituit un obiectiv constant și o preocupare permanentă a organizațiilor de partid din cadrul întreprinderii socialiste, nu putem să nu ne referim și la excluderea din partid. Calitatea de membru de partid implica o serie de obligații pe care fiecare individ trebuia să și le însușească atât la locul de muncă, cât și în spațiul privat. Fiecare membru de partid trebuia să fie o persoană disciplinată atât la locul de muncă, cât și în spațiul familial, să plătească cotizația de partid, să-și „ridice permanent nivelul profesional și politic", să fie activ în cadrul organizației de bază în care este încadrat, să păstreze secretele de partid. Orice încălcare a acestor principii de bază ale *conduitei socialiste* erau sancționate de organele de partid. Astfel de sancțiuni erau extrem de frecvente la locul de muncă.

Excluderea din partid reprezenta, conform statutului, sancțiunea maximă ce poate fi aplicată unui membru de partid. În cele mai multe situații, membrii de partid erau sancționați, însă, în cele mai grave dintre cazuri, aceștia erau excluși din rândurile partidului. Cu excepția perioadei campaniei de verificare[2], numărul celor excluși din partid nu a fost niciodată foarte mare, partidul preferând să impună sancțiuni celor care încălcau normele impuse. Cu toate acestea, au existat și persoane care au fost îndepărtate definitiv. Motivele pentru care aceștia erau excluși au variat de-a lungul perioadei comuniste, lucru pe care-l vom analiza succint în continuare.

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 16/1956, fila 136.

[2] Cifrele celor înlăturați din rândurile partidului sunt extrem de ridicate, numai în perioada 1948-1955, fiind eliminați un procent de aproximativ 44% din totalul membrilor Partidului Muncitoresc Român. Pentru mai multe detalii a se vedea Robert R. KING, *A History of the Romanian Communist Party*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1980, p. 73.

În anii '50, excluderea din partid era, în principal, cauzată de *trecutul* membrului de partid, dar și de comportamentul sau conduita la locul de muncă sau în viața privată. Trecutul candidaților și noilor membri de partid reprezintă un element de bază în selecționarea în rândurile Partidului Comunist Român, orice suspiciune cu privire la acest aspect fiind analizată și dezbătută în ședințele comitetului de partid sau ale adunării generale. În aceste condiții, adeziunea la mișcarea legionară sau simpatizarea cu partidele tradiționale a constituit principalul motiv de excludere în prima decadă comunistă.

Documentele organizațiilor de bază din întreprindere, redactate la sfârșitul anilor '50, ne redau extrem de bine această realitate:

> „O sarcină care a stat în fața comitetului de partid și conducerii combinatului a fost aceea de a elimina elementele legionare strecurate în rândurile partidului și în funcții de conducere. Astfel, până în prezent au fost scoase ca elemente necorespunzătoare 36 de persoane, dintre care au fost reprimiți 17. Două persoane au fost schimbate din funcțiile de conducere. Dacă compoziția muncitorească a candidaților s-a îmbunătățit, nu putem spune că și ritmul de primire a candidaților a crescut. Astfel în luna iulie s-au primit 19 candidați, septembrie 22 candidați, în luna august 35, număr care este mult sub posibilitățile organizației noastre de bază. Cer ca comitetul de partid și cel orășenesc să verifice acele elemente și chiar membrii de partid care în trecut au făcut parte din alte partide"[1].

Încă o dată se remarca acel tip de discurs care exprimă îngrijorarea partidului în ceea ce privește procesul de recrutare.

De asemenea, mai multe documente emise la sfârșitul acestui deceniu ne arată că multe persoane au fost excluse pentru că aveau rude în țările din Vest sau pentru că fuseseră membri ai partidelor politice din perioada interbelică:

> „O doamnă exclusă pentru că avea doi frați în Germania Occidentală, iar soțul acesteia a fost voluntar în Germania. Altul a fost exclus pentru că a fost PNȚ și în 1948 a dus o politică împotriva alegerilor, a fost șters de pe listele de a vota, fiind și reținut în acest timp"[2].

Motive de excludere erau considerate și revelarea unor secrete ale organizației de bază, participarea la Mișcarea legionară, căsătoria cu fete de preoți sau aderarea la secte religioase, *viața parazitară*.

Un alt motiv de retragere a *calității* de membru de partid era reprezentat de inactivitatea îndelungată, între 3 și 5 ani, a unei persoane sau ca urmare a săvârșirii unor infracțiuni: furt din cadrul întreprinderii sau diferite acte de vandalism[3]. Furturile din întreprindere, actele de vandalism sunt o realitate a regimului comunist. Asemenea cazuri sunt extrem de frecvente în toate întreprinderile din țară, aceste infracțiuni fiind sancționate cu retragerea statutului de membru de partid pentru persoana în cauză

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român , Dosar 22/1958, fila 119.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 14/1959, fila 32.

[3] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 15/1958, fila 9.

și pedepsirea acesteia conform legislației în vigoare. Astfel de exemple sunt constant evocate în sursele produse de organizațiile de partid, conducerea acestora insistând asupra ideii de a ține o evidență strictă a membrilor de partid cu abateri, a celor sancționați și discutarea lor operativă după ce au împlinit un an de la sancțiune.

Omul nou imaginat de propaganda comunistă trebuia să demonstreze, atât în mediul familial, cât și în societate, un comportament *demn*, orice abatere de la acest tipar fiind aspru sancționată. De aceea, cazurile de alcoolism sau de adulter au constituit, de foarte multe ori, subiectul proceselor-verbale ale comitetului de partid din întreprindere. Sancțiunile constau în cele mai multe dintre cazuri în excluderea din partid a persoanei respective. Organizațiile de partid acordau o importantă majoră comportamentului la locul de muncă, fapt justificat de altfel, și de indisciplina angajaților. Important de subliniat este faptul că abaterile de la *normele* societății socialiste au constituit o problemă cu care partidul s-a confruntat permanent, nereușind prin controlul exercitat, să reducă amploarea acestui fenomen.

Universul întreprinderii socialiste între mit și realitate

Realizarea planului de producție și depășirea acestuia au constituit, încă de la începutul anilor '50, două obiective centrale ale politicii Partidului Comunist Român. În acest context, trebuiau identificate o serie de mecanisme sau soluții pentru menținerea unei rate a productivității ridicate, care să susțină creșterea economică. În plus, *planul cincinal* presupunea atingerea unor indici de producție mari, care erau greu de obținut, mai ales în condițiile în care se acționa cu o forță de muncă în cea mai mare parte semicalificată sau necalificată.

Planul devenea din această perspectivă etalonul economiei comuniste, ghidul fundamental prin care se asigura bunăstarea și prosperitatea. „Expresia economică a unui voluntarism absolut", *planul* reprezintă o parte fundamentală a mitologiei comuniste[1]. Lucian Boia reușește să surprindă extrem de bine această centralitate și permanență a *planului*, paragraful următor fiind mai mult decât relevant:

> „Capacitatea de anticipare a planului era uluitoare. Dacă se dovedea că economia trebuia să se dubleze sau să se tripleze în cursul unei perioade determinate, recordul se împlinea fără cusur. Mai mult decât atât, cum nicio limită nu poate fi impusă unei viziuni voluntariste a istoriei, comunismul a oferit spectacolul curios al unor planuri confecționate nu numai pentru a fi îndeplinite ci mai ales pentru a fi depășite. Depășirea planului a devenit visul, mândria, țelul suprem al oricărui bun comunist"[2].

Mobilizarea angajaților, pentru realizarea planului de producție sau pentru alte activități desfășurate la locul de muncă, reprezintă o sarcină centrală a organizațiilor de partid și de sindicat din cadrul întreprinderii. În viziunea liderilor de partid, *întrecerea socialistă* pare să fie cel mai relevant exemplu al încercării Partidului Comunist de a obține rezultate pozitive în procesul de producție, de a mobiliza „oamenii muncii" în

---

[1] Lucian BOIA, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 111.

[2] *Ibidem*.

realizarea și depășirea planului. Emulația socialistă este foarte prezentă în viața de zi cu zi a întreprinderii în perioada regimului comunist. Acest fapt reiese și din sursele cercetate, care ne dezvăluie preocuparea permanentă a partidului pentru astfel de activități.

Normele de producție devin o realitate a întreprinderilor încă de la începutul anilor '50. Sistemul normelor de producție fusese deja experimentat în Uniunea Sovietică, încă de la mijlocul anilor '20, economiștii și inginerii sovietici identificând numeroase metode pentru a măsura *în mod științific* producția optimă pentru platformele industriale, pentru mașini și chiar pentru muncitori[1]. Preluat și de regimul comunist românesc, sistemul normelor de producție a devenit o trăsătură centrală a activității în interiorul întreprinderii socialiste. *Întrecerea socialistă* este o activitate care apare pe acest fond. Creșterea productivității, reducerea costurilor de producție devin teme constante ale rapoartelor economice redactate de organizațiile de partid de la nivelul întreprinderilor. Atingerea obiectivelor economice asumate prin *planurile cincinale*, depășirea *planului*, încurajarea invențiilor și inovațiilor care aveau ca scop reducerea costurilor sunt, de asemenea, alte aspecte nelipsite din discursul oficial, dar și din cel asumat de organizațiile de partid din întreprinderi. Mobilizarea politică și economică sunt preocupări centrale ale partidului în întreprinderi și o realitate care se menține în toată perioada regimului comunist.

Întrecerea socialistă este organizată încă de la începutul anilor '50 și se menține până la căderea regimului comunist, comitetul de partid și biroul organizației de bază ocupându-se îndeaproape de organizarea acesteia. Stahanoviștii, denumiți ulterior „fruntașii în producție" devin, în acest context, personaje centrale ale propagandei comuniste.

Stahanoviștii: eroii *statelor socialiste*

În prima jumătate a deceniului al șaselea, întrecerea socialistă era legată de două elemente centrale ale propagandei regimului comunist: *planul cincinal* și *stahanovistul*. Întrecerea socialistă devine nu numai un instrument de mobilizare al muncitorilor, dar și o metodă de a asigura creșterea randamentului în industrie. Erau organizate *întreceri socialiste pe meserii*, „fruntașii" în producție fiind recompensați material; în cadrul unui raport asupra întrecerilor socialiste din iunie 1951, se menționează că

> „la prăjitoare, tov. Macovei Constantin printr-o organizare mai rațională a muncii a reușit să câștige de 4 ori titlul de cel mai bun prăjitor (este vorba de întrecerea pe profesiuni), obținând o depășire medie de 182,70%....pe luna mai a avut un salariu brut de 22 000 de lei, iar stimulentul material i-a revenit 11 000 lei"[2].

De asemenea, „pentru meritele sale deosebite în muncă, tov. Oprea Ioan pe lângă stimulentul de 60% din salariul brut a mai fost stimulat de Sindicat și Direcțiune cu un aparat de radio Pioner"[3].

---

[1] R.W. DAVIES, Oleg KHLEVNYUK, „Stakhanovism and the Soviet Economy", *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 6, Sep. 2002, p. 876.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 243/1951, fila 20.

[3] *Ibidem*, fila 21.

Dincolo de rezultatele generate în procesul de producție, mișcarea stahanovistă a fost înainte de toate un fenomen social, repercusiunile în planul relațiilor interpersonale fiind un aspect extrem de important, pe care nu-l putem neglija. Mișcarea stahanovistă nu a transformat doar procesul de producție, ci ea și-a pus amprenta asupra relațiilor interumane. Foarte mulți autori care au studiat consecințele sociale ale stahanovismului observau faptul că acesta a fost privit cu dispreț de muncitori, manageri sau ingineri. În țara noastră, în prima jumătate a anilor '50, *stahanovistul* era *eroul* absolut al întreprinderii socialiste. La locul de muncă, *stahanoviștii* erau o categorie privilegiată a regimului. Ei erau popularizați în consfătuirile de producție pe grupe, pe secții și la nivelul întreprinderii prin stația de radio amplificare, iar performanțele lor deveneau tema centrală a panourilor de onoare (acestea fiind amplasate, de cele mai multe ori, la poarta întreprinderii). De asemenea, activitatea și performanțele *fruntașilor* și *stahanoviștilor* au devenit un punct de reper pentru ceilalți muncitori. Aceștia țineau discursuri la stația de radio-amplificare, prezentându-și metodele de muncă care i-au ajutat să obțină performanțele în procesul de producție.

Interesul pentru depășirea planului de producție este și rezultatul introducerii sistemului salariilor diferențiate, în funcție de performanțele individuale. Introducerea noului sistem de salarizare a făcut ca primele și sporurile să fie acordate numai în sectorul de producție, fapt care a generat tensiuni în cadrul întreprinderii socialiste la începutul deceniului al șaselea:

> „La cantine, pompieri, pază și serviciul social nu s-au dat prime din cauză că așa prevede dispoziția Consiliului de Miniștri, fapt care a făcut ca muncitorii de la aceste secții să fie nemulțumiți"[1].

Așadar, sistemul salariilor diferențiate, popularizarea celor care depășesc normele impuse de regim creează o stare de tensiune între angajați, aceștia aflându-se într-o competiție continuă, situație care, de multe ori, va avea consecințe negative asupra procesului de producție.

Dacă *stahanoviștii* erau categoria privilegiată a regimului, tehnicienii și persoanele din conducere devin principalele ținte ale criticilor lansate de comitetul de partid, aceștia fiind responsabili de stagnările întrecerii socialiste:

> „Tehnicienii și administrația au privit cu indiferență această metodă superioară de întrecere, neajutând muncitorii în mod efectiv să realizeze criteriile stabilite și indicii tehnico-economici"[2].

Un alt mecanism de creștere a randamentului procesului de industrializare l-a reprezentat aplicarea *metodelor sovietice*. Punerea în practică a acestor metode, eficiența lor în sistemul de producție a constituit un subiect intens dezbătut în ședințele comitetului de partid din cadrul Combinatului Siderurgic din Hunedoara, la începutul anilor '50. Printre cele mai populare metode se număra

> „metoda oțelarului Matulineț de elaborare a șarjelor rapide, metoda stahanovistei Nina Nazarova de luare în păstrare a mașinii cu contract socialist (prin contract un muncitor se angaja să păstreze mașina timp de câteva luni fără reparații),

[1] *Ibidem*, fila 25.
[2] *Ibidem*, fila 21.

metoda stahanovistei Lidia Korabelnicova, contul de economii, adică de a lucra un număr de ore sau zile cu materialele economisite. Metoda stahanoviștilor Bâcov și Bortelovici, adică tăierea rapidă a metalelor; metoda inginerului sovietic Kuznețov, recondiționarea sculelor, metoda Kotlear de calificare a cadrelor la locul de muncă"[1].

După moartea lui Stalin, stahanovistul va fi înlocuit de *fruntașul în producție*, o altă ipostază a *bunului muncitor* al lumii comuniste. Fruntașii în producție au devenit nu doar un simbol al propagandei comuniste, dar ei erau și *gardieni* ai tinerilor muncitori, fiind cei care vegheau ca experiența și performanțele lor să se perpetueze în timp. Doi sau mai mulți tineri, lipsiți de experiență erau repartizați pe lângă un *fruntaș*, fiind nevoiți să urmeze îndeaproape conduita și modul de lucru ale acestuia. Numai în acest mod, aceștia puteau deveni, la rândul lor, exemple pentru generațiile următoare. Rezultatele obținute de *fruntașii* în producție erau răsplătite prin diverse metode, de la recompensele materiale, până la programele artistice susținute de brigăzile din interiorul întreprinderii în cinstea acestora. Mai mult decât atât, numeroase panouri amplasate în interiorul întreprinderilor anunțau performanțele acestora. *Bunăvoința* partidului se extindea și asupra familiilor, la reuniunile organizate pentru a sărbători rezultatele fruntașilor fiind invitați și membrii familiei.

Întrecerea socialistă a reprezentat pentru mulți muncitori o șansă de a se afirma și de a obține surse suplimentare de venit. Notorietatea celor care depășeau planul de producție, dar și a inventatorilor depășea spațiul întreprinderii, acest lucru fiind subliniat în multiple rânduri în documentele organizațiilor de partid. *Fruntașii* în producție, inventatorii deveneau *eroi* locali, rezultatele lor fiind promovate în presa vremii sau la panourile de onoare.

Dimensiunea socială a întreprinderii socialiste. Manifestările culturale, artistice și sportive

În cotidianul întreprinderii socialiste, manifestările artistice, culturale sau sportive au ocupat un loc central. Preocuparea comitetului de partid pentru astfel de activități apare la începutul anilor '50, timpul alocat acestor manifestări crescând progresiv de-a lungul deceniilor.

Ele nu reprezintă, însă, o caracteristică a regimului comunist românesc, ci au fost prezente în tot blocul socialist, Uniunea Sovietică fiind întotdeauna modelul de urmat. Evoluția activităților de acest gen trebuie înțeleasă în contextul politic, economic și social românesc, desfășurarea și numărul lor fiind direct influențate de evoluția acestor dimensiuni. Acest lucru este, de altfel, normal, o dată cu instituționalizarea organizațiilor de partid și a celor de masă acest proces a devenit din ce în ce mai complex și a îmbrăcat forme diverse de exprimare a ideologiei socialiste. Nu de puține ori, însă, organizarea acestor manifestări s-a lovit de limitele economiei planificate, de lipsa fondurilor sau a infrastructurii.

Culturalizarea muncitorilor din întreprinderi a constituit, încă de la începutul anilor '50, o sarcină fundamentală a organizațiilor de partid și de sindicat, fapt care dovedește interesul extrem de mare al partidului pentru astfel de activități. Acest proces

[1] *Ibidem*, fila 23.

de culturalizare al clasei muncitoare fusese deja experimentat în Uniunea Sovietică, el fiind preluat ulterior de toate statele socialiste. Autorii care au analizat acest subiect observau că liderii Partidului Comunist considerau locul de muncă, în general, întreprinderile și fabricile, în particular, drept instituții care joacă un rol fundamental în procesul de integrare a maselor în *noua ordine socială*[1]. Cultura, observa Sandrine Kott, reprezenta pentru statele comuniste un instrument-cheie în procesul de formare a *omului nou*[2]. Organizarea de biblioteci mobile, recenziile de carte, conferințele sau expozițiile pe diferite teme reprezintă doar câteva exemple în acest sens. Activitățile culturale, educative nu lipseau din viața de zi cu zi a muncitorilor, ele devenind un element esențial al propagandei comuniste.

Activitățile culturale din anii '50-'60 erau integrate în procesul de producție, stația de radio-amplificare, gazetele de perete devenind instrumente centrale în procesul de *culturalizare a oamenilor muncii*. Relevant în acest sens este și documentul comitetului de partid din cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara care notează că

> „activitatea educativ culturală desfășurată în această perioadă a fost axată în întregime pe problema extinderii întrecerii socialiste, pe problema popularizării largi a succeselor obținute de fruntașii în producție"[3].

Colțurile roșii reprezentau o altă formă de activitate culturală organizată de partid și de sindicat în interiorul întreprinderii socialiste. Originea *colțurilor roșii* se află în spațiul sovietic, în perioada regimului leninist. Instalate în zonele rurale în perioada revoluției sovietice, *colțurile roșii* erau considerate „adevărate centre de formare politică"[4], un număr important de afișe sau cărți propagandistice fiind prezente în aceste locuri. Sursele consultate ne indică prezența *colțurilor roșii* și în Combinatul Siderurgic Hunedoara, în acest spațiu fiind organizate numeroase activități, după cum ne arată și următorul citat:

> „Printre acțiunile cele mai importante desfășurate în acest colț roșu putem arăta cea a unui curs pe tema șarjelor rapide, curs în care au fost cuprinși peste 70 de tovarăși. Tehnicienii și inginerii din oțelărie au prezentat lecții pe această temă..."[5].

În anii '50, *colțurile roșii* au constituit locurile privilegiate de organizare a manifestărilor culturale sau artistice. De altfel, în multe documente ale comitetului de partid din cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara din această perioadă se insistă asupra ideii ca textul repertoriilor artistice și culturale să aibă un caracter educativ și ele să reliefeze aspecte practice din viața întreprinderilor[6]. Sursele de la sfârșitul anilor

---

[1] Vladimir ANDRLE, *Workers in Stalin's Russia. Industrialization and Social Change in a Planned Economy*, St. Martin's Press, New York, 1988, p. 104.

[2] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien*...cit., p. 99.

[3] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 13/ 1956, fila 49.

[4] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien*...cit., p. 103.

[5] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 13/ 1956, fila 99.

[6] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 16/1958, fila 29.

'50 nu ne indică un entuziasm foarte mare al membrilor de partid pentru sărbătorile regimului sau pentru manifestările culturale sau artistice organizate în interiorul sau în afara întreprinderilor.

În cadrul procesului de mobilizare în scopuri culturale, ideologice sau artistice, membrii de partid erau agenții activi ai partidului la nivelul secțiilor sau atelierelor. Ei aveau misiunea clară de a-i mobiliza pe toți angajații care nu erau membri de partid să asiste la aceste manifestări, dar acest lucru nu se întâmpla de fiecare dată. Documentele studiate ne arată că nu toți membrii de partid au un comportament activ în această direcție, ei fiind puțin interesați de mobilizarea colegilor lor. Mai mult decât atât, în multe ocazii, aceștia absentau chiar de la demonstrațiile organizate cu ocazia diferitelor sărbători ale regimului, cum era, în acest caz, defilarea de 1 și 23 august[1].

Sfârșitul anilor '50 pare să fie o perioadă în care *colțurile roșii* evoluează, sarcinile și rolul asumat, în prima parte a acestei decade, fiind din ce în ce mai complexe. Cel puțin acesta este lucrul care reiese dintr-un document al comitetului de partid al Combinatului de la Hunedoara, redactat în anul 1958. Astfel, pentru o *diversificare a muncii culturale*, partidul a luat o serie de măsuri care au dus, în opinia reprezentanților acestuia, la întărirea rolului *colțurilor roșii*. Iată ce ne spune respectiva sursă:

> „S-a reușit ca în cursul acestui an să fie radical schimbate rolul și importanța colțurilor roșii. Dacă în anii precedenți acestea erau simple săli de ședințe, în momentul de față colțurile roșii au devenit adevărate focare din care se răspândește permanent propaganda tehnică, cultura, știința. În cadrul progresului colțurilor roșii se țin conferințe pe teme politice, ideologice, tehnice, economice, se organizează schimburi de experiență"[2].

La începutul anilor '60, *colțurile roșii* capătă o nouă funcție, ele devenind locurile în care sunt expuse metodele de lucru ale *fruntașilor* în producție[3]. Vitrine ale metodelor utilizate de *fruntași* în producție, *colțurile roșii* erau, în acest context, afirmă reprezentanții organizațiilor de partid din întreprindere, un loc de demonstrație, o dovadă materială a *capacității creatoare* a muncitorului comunist. În continuare, ele erau locurile în care se organizau conferințe pe diferite teme și alte manifestări de acest tip, acestea fiind o constantă a cotidianului întreprinderii socialiste. În anul 1960, de exemplu, aflăm că în cele 30 de *colțuri roșii* din cadrul Combinatului Siderurgic Hunedoara, s-au ținut, numai în primul trimestru al anului 1960, 148 de conferințe tehnice, iar în cursul anului, numărul de conferințe a fost de 532[4]. Prezența la aceste manifestări era destul de bună, ne indică informarea partidului. În continuare se insistă asupra ideii ca temele conferințelor să fie cât mai apropiate de nevoile și cerințele muncitorilor și să se adapteze fiecărei categorii de auditori în parte.

Consecințele acestui proces de „îmbunătățire" a *colțurilor roșii* putea fi remarcat, menționează aceeași sursă, și printr-o *înviorare generală a brigăzilor artistice*, al căror

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 20/1957, fila 79.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 22/1958, fila 155.

[3] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 37/1961, fila 88.

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 26/1961, fila 15.

număr de spectacole a crescut pe parcursul acelui an, ajungând la 50 de spectacole. Este important de subliniat aici, natura acestor spectacole, ele fiind, după cum ne indică sursa menționată anterior, „legate nemijlocit de satirizarea lipsurilor și de popularizarea rezultatelor obținute de oamenii muncii din cele 8 secții, principalele în care funcționează"[1]. Pe lângă aceste spectacole satirice, se organizau și spectacole de divertisment pentru cei mai buni dintre muncitori, *stahanoviștii* sau *fruntașii din producție*, activitatea artistică în interiorul combinatului de la Hunedoara fiind una extrem de intensă în această perioadă. Numai în cursul anului 1958 au fost prezentate, după cum ne indică documentele de partid studiate, un număr de 56 de spectacole artistice cu formațiile de cor, orchestră, dansuri și teatru[2].

Mergând pe același principiu al *contagiunii* – o muncă culturală mai bună genera în mod firesc și o îmbunătățire semnificativă a activităților sportive –, în cadrul tuturor secțiilor combinatului activau, la sfârșitul deceniului al șaselea, peste 2000 de sportivi[3]. Activitatea sportivă a angajaților combinatului se diversifică în această perioadă fiind practicate noi sporturi precum șahul sau schiul, se organizează mult mai multe conferințe cu caracter educativ în rândul sportivilor și mai ales cu „vârfurile" din acest domeniu.

Pe de altă parte, însă, nicio activitate nu se putea sustrage criticii organizației de partid, fiind subliniat, în multiple rânduri, că munca culturală din cadrul întreprinderii nu avea continuitate, nivelul lecțiilor sau conferințelor susținute fiind „nesatisfăcător, sec sau formal". Cele mai vizate de această critică erau secțiile mici, în care activitățile culturale sau artistice ocupau mai puțin timp, aceste practici nefiind exploatate la maxim de organizațiile de bază de aici. „Activitatea colțurilor roșii din secțiile mici este încă formală și nu cuprinde cele mai arzătoare și specifice probleme"[4] ne indică un document de partid, fapt care poate să reliefeze un oarecare dezinteres din partea organizațiilor respective pentru acest tip de activități sau ea poate fi rezultatul faptului că, având de-a face cu o secție mică, numărul de membri de partid era unul redus și preocuparea pentru aceste manifestări era scăzută. Oricare ar fi cauza, în general, manifestările de acest gen sunt o prezență extrem de vizibilă în cadrul întreprinderii socialiste la sfârșitul acestei decade, reprezentanții partidului fiind, în general, mulțumiți de modul în care se desfășoară acest proces.

Cultura generală a angajaților întreprinderii, alături de pregătirea tehnică a acestora, au constituit de asemenea o temă constantă a discursului oficial. *Ridicarea nivelului de cultură a oamenilor muncii* este o sintagmă pe care am regăsit-o în toate documentele organizațiilor de partid de la nivelul întreprinderii studiate. Ea devine o componentă fundamentală a discursului comunist, manifestările culturale sau artistice organizate în interiorul întreprinderii socialiste înscriindu-se în acest proces de educare continuă a indivizilor. În acest context, cursurile de calificare organizate la locul de muncă sau completarea studiilor prin cursuri serale nu erau singurul mecanism prin care se asigura muncitorului comunist o bază solidă de cunoștințe generale. Trebuiau identificate și alte activități, una dintre ele fiind concursurile „Cine știe câștigă" la care participau muncitori, ingineri, tehnicieni și alte categorii profesionale din interiorul

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 22/1958, fila 156.

[2] *Ibidem*, fila 157.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, fila 158.

întreprinderii. Partidul insistă asupra organizării sistematice a competițiilor de acest gen, acestea fiind, în viziunea reprezentanților acestuia, un mijloc extrem de eficient de creștere a nivelului de cultură generală a *oamenilor muncii*.

Activitatea culturală presupunea și vizionarea de filme, acestea fiind difuzate o dată sau de două ori pe săptămână de caravana cinematografică regională, aceste spectacole fiind integrate, bineînțeles, în politica de *ridicare a nivelului cultural* al muncitorilor[1]. Munca culturală este, înainte de toate, o muncă de propagare a ideilor promovate de regimul comunist[2], dar și un mijloc de control și disciplinare a unei forțe de muncă aflate în permanent proces de mișcare. Instabilitatea forței de muncă reprezintă o problemă cu care s-au confruntat multe state comuniste, România nefiind o excepție în acest sens. Referindu-se la spațiul sovietic, David Lane și Felicity O'Dell observau că programele culturale și sociale urmăreau îmbunătățirea disciplinei de muncă și a vieții private a angajaților[3].

Un rol extrem de important în procesul de formare a *omului nou* l-a jucat și biblioteca. Preocuparea pentru *educarea* clasei muncitoare este surprinsă de documentele din anii '50, făcându-se referire la activitatea bibliotecilor din cadrul întreprinderilor, dar și a bibliotecilor mobile din cadrul secțiilor sau atelierelor. Într-un raport al comitetului de partid asupra *muncii culturale de masă* din Combinatul „Gheorghe Gheorghiu-Dej" Hunedoara (în intervalul octombrie-decembrie 1951) se precizează că:

> „În cadrul clubului nostru avem o bibliotecă care cuprinde 55 000 de cărți. Biblioteca are un colectiv format din 13 tovarăși. Pentru popularizarea cărților avem 5 vitrine în care sunt expuse cărțile nou apărute și îndemnuri pentru tovarășii muncitori să frecventeze biblioteca. De asemeni popularizarea cărților se face prin recenzii cetite la stația de radio-amplificare....În cadrul secțiilor avem 24 de biblioteci mobile care sunt alimentate cu cărți dela biblioteca centrală în fiecare lună. Acest lucru nu este respectat însă și uneori se întârzie cu schimbarea cărților....Prin bibliotecile mobile din cadrul secțiilor se difuzează cărți legate de procesul de producție din secția respectivă"[4].

Înființarea de noi biblioteci în interiorul întreprinderii reprezintă o sarcină constantă a comitetului de partid. De cele mai multe ori, acestea erau aprovizionate cu cărți tehnice și politice, dar nu lipseau nici cele beletristice. Cursurile, conferințele, simpozioanele sau recenziile de carte au un rol extrem de important în formarea profesională a angajaților din întreprindere. Astfel de manifestări vor fi organizate și în afara întreprinderii, cinematograful fiind, în acest caz, principalul instrument de răspândire a propagandei. Documente de partid de la începutul anilor '60 notează că la clubul Siderurgistului, la cinematograful din Hunedoara și în tabăra pentru tineri au fost organizate, în cursul anului 1960, 182 de conferințe dintre acestea 100 fiind tehnice, 32 social-politice, 21 științifice, iar 30 de cultură generală, la acestea asistând un număr

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 12/1956, fila 8.

[2] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien*...cit., p. 103.

[3] David LANE, Felicity O'DELL, *The Soviet Industrial Worker. Social Class, Education and Control*, Martin Robertson, Oxford, 1978, p. 29.

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 141/1951, fila 330.

de 18 500 persoane[1]. În general, aceste conferințe se organizează duminica sau în zile de sărbătoare, pentru a se asigura o prezență cât mai mare din partea cetățenilor.

Culturalizarea muncitorilor nu se realiza așadar numai în spațiul întreprinderii, ci și în afara acestuia, prin participarea la numeroasele acțiuni organizate zilnic în fiecare oraș. Un moment important în calendarul acestor acțiuni îl reprezintă și sărbătorile preferate ale regimului comunist. În aceste momente, salariații întreprinderilor nu erau nevoiți să fie prezenți doar fizic la demonstrațiile sau manifestările organizate în acest context, ci ei se implicau activ în organizarea acestora, prin crearea de foi volante, scrierea și coaserea panourilor cu diferite lozinci, cu grafice de producție, cu realizările formațiilor sau a fruntașilor în producție[2]. Partidul acorda o mare atenție acestor aniversări, controlând, până în cele mai mici detalii, organizarea acestora.

Activitățile artistice și sportive sunt la fel de prezente în viața de zi cu zi a muncitorilor români în perioada regimului comunist. Astfel, într-un proces-verbal, datat 30 ianuarie 1951 (o ședință a comitetului raional PMR Hunedoara), se specifică necesitatea organizării în cadrul CSH, a unor activități cu caracter cultural-artistic:

> „Se dă sarcină tov. Marcu să formeze 4 echipe de coruri și dans. Sindicatul va sprijini UTM raion și trebuesc cumpărate acordeoane – instrumente muzicale – și se va aduce un dirijor pentru cor și muzică la Hunedoara. Această acțiune va fi ajutată și de Partid. Să se facă cercuri de lectură, de studiu, să se deschidă imediat clubul-cabană....Să se facă șezători culturale cu tineretul"[3].

În cadrul întreprinderilor sunt constituite formații artistice, coruri, fanfare etc. În cadrul Combinatului de la Hunedoara există, încă din prima jumătate a deceniului al șaselea, un cor, o orchestră, o fanfară și o echipă de teatru. Activitatea acestora se desfășoară atât în spațiul întreprinderii, cât și în afara acesteia. Spectacolele susținute de aceste formații artistice sunt, de cele mai multe ori, destinate muncitorilor care au ocupat primele locuri în *întrecerile socialiste*.

De foarte multe ori, însă, corul, orchestra sau trupa de teatru a întreprinderii joacă un rol important în răspândirea culturii și propagandei în mediul rural. Este și cazul trupei de teatru a Combinatului Siderurgic de la Hunedoara care susține mai multe spectacole în satele limitrofe[4]. Interesul angajaților pentru acest tip de activități nu a fost niciodată foarte mare, fapt care reiese și dintr-un raport al comitetului de partid din cadrul combinatului de la Hunedoara:

> „Este dureros faptul că într-un combinat atât de mare unde lucrează mii de muncitori, unde sunt peste 3000 de tineri și tinere avem un cor de 70 de persoane, o orchestră cu 30 de tovarăși, o echipă de teatru cu 30 de tovarăși dintre care majoritatea sunt oameni în etate"[5].

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 26/1961, filele 15-16.

[2] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 11/1957, fila 112.

[3] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 141/1951, fila 32.

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 13/1956, fila 104.

[5] *Ibidem*, fila 105.

Mai mult decât atât, conducerea combinatului pare a privi cu dezinteres aceste activități, fapt care atrage critici dure din partea comitetului de partid. Directorii din cadrul combinatului nu participă aproape niciodată la spectacolele organizate de aceste formații, cu atât mai puțin la repetiții, în timp ce șefii de secție au o atitudine ostilă față de muncitorii care fac parte din acestea:

> „De asemenea consider că este bine să se imprime și pe linie administrativă șefilor de secții ca și aceștia să nu mai facă greutăți [...] membrilor formațiilor artistice, dealtfel în unele secții aceștia sunt oarecum persecutați pe motivul că ei în fiecare zi sunt la repetiții și nu pot să meargă la diferite munci în timpul lor liber"[1].

Așadar, amploarea fenomenului a dus în timp la identificarea unor noi spații de propagare a ideilor regimului comunist. Din spațiul închis și bine delimitat al întreprinderilor, al *colțurilor roșii*, al teatrelor, cluburilor sau caselor de cultură se ajunge la activitățile cultural-artistice desfășurate pe scene în aer liber, astfel de locații fiind amenajate în multe din orașele și comunele țării. Acest tip de spectacole prezintă mai multe avantaje pentru regimul comunist, pe lângă faptul că puteau fi audiate de un număr semnificativ mai mare de persoane, costurile erau mult mai reduse, fapt ce reprezenta un avantaj important.

În ciuda numărului mare de astfel de manifestări, planurile ambițioase ale organizațiilor de partid de la nivel municipal sau județean reclamau întotdeauna mult mai mult. Partidul nu pare niciodată mulțumit de frecvența sau calitatea acestor spectacole. Cultura în statele socialiste are și un rol formator și mobilizator, ea fiind instrumentul, observa Kott, care trebuie să favorizeze formarea forței de muncă și să mobilizeze angajații la locul de muncă. Din această perspectivă, formarea științifică și tehnică a angajaților constituie o dimensiune fundamentală a culturii muncitorești[2]. De asemenea, cultura în interiorul întreprinderii reprezintă și un instrument de educație politică a cetățenilor, de propagare a ideologiei socialiste[3].

Organizarea timpului liber al angajaților din întreprinderi reprezintă o altă atribuție importantă a organizațiilor de sindicat sau de partid. În acest scop, erau create la nivelul întreprinderilor, la Casa de Cultură din oraș și în alte locații, *cluburi*. Acestea erau spații în care angajații din întreprinderi, și îndeosebi tinerii, își puteau petrece timpul liber într-un mod *agreabil*, după cum afirmă mai multe documente de partid din cele două orașe. Cluburile muncitorești, observa Nicolas Werth, erau „centrul creativ", „polul cultural", locul în care membrii de partid se întâlnesc cu muncitorii și răspândesc „noua cultură, noile valori, noul mod de viață"[4].

Cluburile reprezintă locurile cheie ale socializării în perioada comunistă. Concepute ca loc de recreere și destindere a salariaților din întreprinderi, acestea au jucat un rol important în procesul de *culturalizare* imaginat de regimul comunist. Cu toate că acestea sunt locuri supravegheate îndeaproape de comitetul municipal de partid, de multe ori acest control se dovedește limitat sau, mai precis, ineficient. Muncitorii transformă aceste locuri recreative, pentru a folosi o formulă din acea

---

[1] *Ibidem*, fila 106.

[2] Sandrine KOTT, *Le communisme au quotidien*...cit., pp. 101-102.

[3] *Ibidem*, p. 103.

[4] Nicolas WERTH, *Être communiste en U.R.S.S. sous Staline*, Éditions Gallimard, Paris, 1981, pp. 112-113.

perioadă, în locuri în care jocurile de noroc sau alte activități respinse de regim sunt cele care sunt preferate de muncitori.

În multe ocazii, tipurile de socializare imaginate și planificate de Partidul Comunist nu sunt și cele preferate de indivizi. De aceea ei se folosesc de spațiul pus la dispoziție, în mod generos, de regim pentru a-și imagina propriile forme de divertisment, propriile forme de petrecere a timpului liber. Este o modalitate de a evada din acest spectacol cotidian, regizat de regim și de a opta pentru activități conforme cu propriile valori.

În multe ocazii, partidul apelează la miliție pentru a restabili ordinea în aceste spații și pentru a-i sancționa pe cei ce se fac vinovați de practicarea acestor jocuri considerate imorale și periculoase de regim. Logica este simplă, controlul partidului nu se realizează numai la locul de muncă, ci și în spațiul privat. De aceea, cetățeanul statelor comuniste trebuie să demonstreze o conduită ireproșabilă în toate ipostazele vieții sale, fapt subliniat extrem de bine de următorul paragraf:

> „Membrul de partid nu poate avea o viață dublă, una obștească și una personală, el nu poate fi principial numai în organizația de partid, în orele de serviciu sau la ședințe, și alta în afara ei, în familie, în viața personală, deci o morală la locul de muncă și alta acasă. Partidul nu admite ca membrii săi să manifeste atitudine retrogradă în familie, în societate, ușurință și imoralitate în viața particulară"[1].

Partidul este foarte atent la viața privată a membrilor săi și, de aceea, în documentele consultate am identificat, în numeroase momente ale regimului comunist, ședințe de partid în care era discutat comportamentul membrilor de partid în spațiul privat. Abuzurile conjugale, alcoolismul și alte forme de abateri de la *morala socialistă* erau aspru sancționate atât pe linie de partid, cât și penal.

În paginile anterioare, am văzut că activitățile culturale și artistice domină spațiul întreprinderii, cetățenii fiind antrenați permanent într-o gamă diversă de manifestări. Ceea ce primează în lumea comunistă este cantitatea. Principiul cantității este cel care domină nu doar procesul de producție, ci toată această lume. Apetitul pentru statistici, inventarierea numărului de absențe nemotivate, toate aceste preocupări derivă din această pasiune pentru cifre, pentru cantitate a regimurilor comuniste. Era necesar și obligatoriu să se realizeze evidențe precise în toate domeniile. Totul trebuia cuantificat, totul trebuia măsurat în cel mai mic detaliu. Bineînțeles manifestările culturale sau artistice nu se puteau sustrage de la această logică. Din această perspectivă, trebuie remarcat faptul că comitetele de partid din întreprinderi sunt preocupate în primul rând de numărul de formații care existau atât în domeniul artistic, cât și sportiv. Și aici planul trebuia bifat, calitatea acestor formații trecând în plan secund. Chiar dacă *calitatea* acestor formații era de multe ori discutabilă, se mergea înainte, indivizii trebuiau *culturalizați*. Spunem acest lucru în condițiile în care, am citit frecvent în documentele comitetelor de partid plângeri referitoare la calitatea și prestația acestor formații. Lucru firesc, de altfel, având în vedere că aceste formații de amatori nu erau formate din profesioniști, ci din persoane a căror activitate principală era total diferită.

---

[1] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 18/1967, fila 75.

Cultura socialistă reclama permanent noi spații de manifestare, orașele fiind dotate, în acest sens, cu teatre populare, săli de spectacole, cluburi sau cinematografe. Activitățile de recreere în aer liber, cele sportive erau în mod constant încurajate de organizațiile de partid și de sindicat de la nivel local sau de la nivelul marilor centre industriale. În statele socialiste, procesul de recreere, observa Dennis Shaw, este unul „constructiv" și „creativ". Mai mult decât atât, sublinia același autor, socialismul reclamă ca activitățile de petrecere a timpului liber să fie, înainte de toate, activități sociale, realizate împreună cu alți oameni[1]. De asemenea, toate tipurile de activități de petrecere a timpului liber sunt privite ca activități cu caracter cultural, manifestările diverse, organizate în teatre, muzee, cinematografe cluburi sau biblioteci jucând un rol central în acest proces[2].

Practicarea activităților sportive, promovate intens în perioada regimului comunist, a făcut ca orașele sau chiar unele centre industriale mari să fie dotate nu doar cu stadioane sau săli de sport, dar și cu parcuri, spații verzi care ar trebui să fie folosite de întreaga populație, inclusiv de cei care nu pot practica niciun sport, parcurile sau spațiile verzi fiind considerate locuri privilegiate de petrecere a timpului liber, dar și de socializare a indivizilor[3].

Desfășurarea de activități sportive la locul de muncă devine, din această perspectivă, o sarcină obligatorie a întreprinderii socialiste. Pentru buna desfășurare a acestor competiții, comitetul de partid adoptă o serie de decizii care vizează construirea unor terenuri sportive în regiunea Hunedoara. Măsurile în acest sens sunt foarte numeroase, lucru surprins și de o dare de seamă a Consiliului Regional Sindical Hunedoara, din 1951:

> „S-au făcut amenajări de terenuri sportive, a fost amenajat un club sportiv, un teren de woley, unul de tenis, și pista de atletism la Metalul CS Hunedoara, la fel se fac lucrări pentru amenajarea pistei de atletism la Metalul CS Hunedoara și Călan, se fac lucrări de începere a terenului complex de la Vulcan iar la Petrila și Hunedoara se lucrează intens la bazinul de înot"[4].

De multe ori, însă, organizația de tineret a Partidului Comunist Român identifică mai multe motive pentru care munca sportivă nu este mai activă. Din această perspectivă, o dare de seamă a UTM-ului, de la jumătatea anilor '50, arată că în multe secții ale combinatului nu există acțiuni în acest domeniu, acest lucru fiind o consecință a faptului că nu există echipamentul sau dotările necesare. În plus, cel mai important motiv pare a fi lipsa unei trageri la răspundere din partea organelor superioare de partid căci, în cadrul aceleiași surse, reprezentantul UTM-ului afirma că „nu s-a reușit din diferite motive, ba nu-i echipament sau alte motive, iar noi văzând că nu ne întreabă nimeni nu am căutat să mai facem nimic"[5].

---

[1] Dennis J.B. SHAW, „Recreation and the Soviet City", în R.A. FRENCH, F.E. Ian HAMILTON (eds.), *The Socialist City. Spatial Structure and Urban Policy*, John Wiley & Sons Ltd., New York, 1979, p. 122.

[2] *Ibidem*, pp. 122-123.

[3] *Ibidem*, p. 125.

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Județean Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 79/1951, fila 79.

[5] Arhivele Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, Fond: Comitetul Municipal Hunedoara al Partidului Comunist Român, Dosar 15/1956, fila 223.

Este interesant de observat aici mecanismul de funcționare a acestui proces de *culturalizare* în interiorul întreprinderii. Se pare că motivația care stă la baza tuturor acestor acțiuni este în primul rând determinată de obligația de a raporta constant organelor superioare de partid. În lipsa controlului permanent, orice activitate sau manifestare fie ea sportivă, culturală sau artistică ar fi fost privită cu dezinteres. Așadar, practicarea sportului nu vine, în principal, dintr-o dorință a angajaților din întreprinderi de a se menține sănătoși și în formă, ci din faptul că aceștia sunt *împinși de la spate* de partid.

Concluzii

În paginile anterioare am încercat să reconstituim într-o manieră sumară universul întreprinderii socialiste în primele două decenii comuniste, alegând ca studiu de caz un spațiu reprezentativ pentru tema propusă: Combinatul Siderurgic de la Hunedoara. Centru industrial cu tradiție, Hunedoara a cunoscut în perioada regimului comunist o evoluție economică și socială semnificativă, fiind considerat în presa vremii o „poveste de succes" a comunismului românesc. În spațiul întreprinderii, am surprins mecanismele de mobilizare și control ale regimului, de creare a unui nou tip social: *omul nou*. Am arătat că spațiul întreprinderii socialiste este unul complex, ea nefiind doar un loc de producere a diferite bunuri, ci mai ales un loc de producere a propagandei comuniste, un loc de producere și reproducere a regimului comunist.

Am văzut că, după 1945, Partidul Comunist Român a început să-și deschidă porțile și să-și consolideze bazele sociale, recrutarea de noi membri devenind, în acest context, o activitate curentă în interiorul întreprinderii socialiste. Perioada anilor '50 a pus accentul, fapt surprins și de sursele comitetului de partid din cadrul Combinatului Siderurgic din Hunedoara, pe *calitate* în detrimentul *cantității*. Era necesar ca organizațiile de bază să analizeze cu mare atenție profilul candidatului. De multe ori, însă, din dorința de a atinge cota impusă de partid, organizațiile de bază *închideau ochii* în fața trecutului unor persoane.

Planul a reprezentat o caracteristică fundamentală a societăților comuniste, toate activitățile aveau la bază un *plan* ce trebuia atins, dar mai ales depășit. Dacă *planul* conferă raționalitate economică activității întreprinderii socialiste, semnificația *acestuia* nu este însă doar economică. *Planul* comandă și procesul de recrutare în rândurile partidului, numărul și tipul activităților culturale, artistice și sportive ce se cuvin organizate recurent.

În aceste condiții, organizațiile de bază erau mai puțin atente la *calitatea* membrilor de partid, fiind preocupate, de cele mai multe ori, de atingerea procentului stabilit. Cu toate acestea, în mai toate documentele organizațiilor de partid, din perioada anilor '50, se insistă mult asupra *calității* noilor membri și candidați de partid. De asemenea, documentele de partid consultate arată că atragerea de noi membri în structurile de partid a fost o sarcină insuficient exploatată de organizațiile de partid din întreprinderi. În ciuda eforturilor susținute ale organizațiilor de bază din cadrul întreprinderilor, numărul noilor membri nu pare a fi niciodată îndeajuns pentru eșaloanele superioare.

Procesul de recrutare nu a constituit, însă, unica activitate de mobilizare a muncitorilor la locul de muncă. Mobilizarea muncitorilor în interiorul întreprinderii în perioada comunistă a îmbrăcat, după cum am putut observa, multiple forme,

capacitatea mobilizatoare a partidului fiind testată permanent. În acest context, *întrecerea socialistă* pare a fi cel mai relevant exemplu al încercării Partidului Comunist de a obține rezultate pozitive în procesul de producție, de a mobiliza *oamenii muncii* în realizarea și depășirea planului. *Stahanoviștii*, denumiți ulterior *fruntașii în producție* devin, în acest context, personaje centrale ale propagandei comuniste, iar stația de radio-amplificare, gazeta de perete, vitrinele calității sau brigăzile artistice constituiau principalele instrumente de răspândire a propagandei în interiorul întreprinderii.

Ultima parte a acestui studiu a fost dedicată evoluției și rolului manifestărilor culturale, artistice și sportive organizate în interiorul întreprinderii socialiste, dar și în afara acesteia. Activitățile sportive, manifestările artistice constituie practici frecvente, în cadrul fiecărei întreprinderi existând echipe de fotbal, volei, formații de muzică populară sau de alt gen. Manifestările culturale, artistice și sportive sunt prezente în viața muncitorilor încă de la începutul deceniului al șaselea, fapt dovedit și de documentele prezente în arhiva comitetului de partid Hunedoara. Activitățile culturale și educative nu lipsesc din cotidianul socialist, ele devenind un element esențial al propagandei.

Aceste activități erau organizate în toate domeniile de activitate, pentru toate categoriile de vârstă. Vizionările de film, expozițiile de artă plastică sau fotografică sunt doar câteva exemple de evenimente la care participă cetățenii. În cadrul Casei de Cultură, Clubul Tineretului, la cinematografele din oraș sau în parcuri se organizau seri de muzică și poezie patriotică, vizionări de film, dezbateri cinematografice, spectacole sau expoziții de artă plastică și fotografică.

Întreprinderea socialistă nu a fost doar un loc de muncă, ci un spațiu educațional și cultural, un loc de propagare a ideilor promovate de regim, un loc de control, de producere a regimului comunist. Pentru regimul comunist, muncitorul din fabrici sau întreprinderi a reprezentat personajul central în noul context economic imaginat de regim. De aceea, încă din primele decenii, *grija* partidului nu s-a limitat numai la pregătirea tehnică sau ideologică a acestuia, ci ea s-a extins la toate aspectele vieții sale, dorindu-se un control total al individului.